

zgradbo v Pregljevem romanu Bogovec Jernej, ugotavljajoč dva stavčna vzorca. Ivan Verč iz Trsta se je omejil na *lirizacijo ekspresionistične besede v Pregljevi noveli Thabiti kumi*. Breda Pogorelec je referirala o *vlogi (slovenskega) ekspresionizma za umevanje slovenskega umetnostnega izraza 20. stoletja*, pri čemer pa se semantična polja in zgledi navezujejo na pozna dela I. Cankarja. Vlado Nartnik je prispeval sestavek *Od podmetov do simbolov Matkove Tine*. Stanislav Suhadolnik je zaokroženo prikazal *Glonarjev Slovar slovenskega jezika*; o prvem monolingvističnem slovarju in njegovem avtorju je podal doslej nerazčiščene ali tudi nepoznane ugotovitve. Nils Åke Nilsson je navedel izkušnjo – *A Translator's View of Edvard Kocbek*, govoreč o njegovi poeziji in problemih prenosa v drug jezik. Albinca Lipovec je razčlenila *zbirko Bezručevih pesmi v Albrehtovem prevodu*. V zaokroženi podobi in jedrnatu je Janko Pleterski osvetlil z družbenozgodovinskega vidika *Slovence v dvajsetih letih*. O *značilnejših odsevih ekspresionizma na slovenskem gledališkem odru* je referiral Dušan Moravec, strnjeno je podal specifične razmere v gledališču in času, upošteval zlasti težnje C. Debevca, B. Krefta, F. Delaka. Pavle Blažek iz Osijeka pa je prikazal delo Ferda Delaka v prispevku *Kazalište i ekspresionizam*. Nazoren je tudi prispevek Primoža Kureta o *ekspresionizmu in slovenski glasbi*. Andrej Rijavec je zastavil vprašanje: *Slavko Osterc – ekspresionist?* Nace Šumi se je omejil na *Franceta Kralja Umetnikovo družino v ateljeju*, ki je v bistvu slavospev slikarstvu. Milček Komelj je prispeval sestavek o *slovenskem ekspresionističnem slikarstvu in grafiki* z nakazanim razmerjem do literature. Irina Subotić iz Beograda je analizirala *likovno ustvarjalnost u časopisu Zenit*, govoreč o premenah od ekspresionizma h konstruktivizmu. Peter Krečič je strnil nekatera opažanja o *slovenski likovni avantgardi in ekspresionizmu*.

Zbornik je z vrsto tehtnimi prispevki dosežek, v katerem zlasti svežina posameznih analiz in spoznanj prispeva k mednarodni afirmaciji seminarja. Ni pa se mogoče izogniti pomisli, ali prav vsak prispevek zasluži prisotnost v sicer plodnem in tvornem zbiru referatov; pa tudi: osnovna naravnost referata bi morala težiti k bistvenim problemom, kot ga zastavlja naslov simpozija, ne pa da sicer redki prispevki bolj po naslovni izbiri zadostijo zahtevi.

Časovne omejitve razpravljalcem nehote favorizirajo mikro-teme, žal na račun makro-problemov in možnosti za zaokrožena problemska izvajanja. Gotovo se da nekatere teme na kratko in smiselno zaokrožiti, vendar pa se drugod poglobljenemu odjemalcu utrinja niz vprašanj, morebiti tudi pomislekov, marsikaka odprta postavitev bi dobila koordinate s poglobljeno analizo in s ciljem po sintezi. Pa tudi nasploh lahko obvelja načelo: prednost osrednjim, temeljnim problemom, izogniti se velja obrobni temam. Med tujimi prispevki sta upadljiva zlasti poljski in nemški delež. Novi zbornik je gotovo pridobitev, ki lahko odmeva tako v krogu znanosti kot v krogu praktikov. Za praktike predstavlja zbornik pomembno dotikališče, ki ga je mogoče izkoristiti za prakso v modificirani obliki, zlasti tam, kjer gre za novosti in dopolnitve k že znanemu. Zbornik je uredil Franc Zadravec s sodelovanjem Helge Glušič in Franceta Jakopina.

Igor Gedrih
Srednja vzgojiteljska šola
v Ljubljani

TEMELJNO DELO AMERIŠKE SLOVENISTIKE

Rado L. Lenček, *The Structure and History of the Slovene Language, Slavica, Columbus, Ohio, 1982, 368 str.*

Slovenistika kljub množici vsestransko pridnih in plodnih raziskovalcev le ni tako ogromno, nepregledno polje, da bi se knjige na njem lahko kar izgubljale ali pozabljale. In vendar ni redko, da celo temeljni slovenistični priročniki in dela ostanejo brez odmeva v strokovni periodiki, kaj šele, da bi doživeli izčrpano oceno. Vzrok je največkrat skrajno banalen: avtor pač ni nikomur osebno obremenil vesti s tako željo; ali: avtor ne pripada nobeni izmed skupin, ki imajo organiziran servis medsebojnega recenziranja; in še tretji razlog: kritik ima prevelike ambicije s knjigo, ki jo je treba oceniti, časa pa neprimerno manj, zgolj kratkega poročila pa se noče lotiti.

Vsaj dvoje vzgibov je rodilo potrebo predstaviti Lenčkovo knjigo *The Structure and History of the Slovene Language*.

Prvemu naj bo ime strah pred zaprtostjo slovenistike v okvir domačega dvorišča, upravičimo ga z živo prisotnimi in neprijetnimi političnimi ter gospodarskimi dejstvi in izkušnjo, da je do strokovne literature, tiskane v tujini, vedno teže ali včasih celo nemogoče priti. Drugi vzgib izhaja iz vzgojenega nam mnenja, da je le Ljubljana (Slovenija) središče vesoljne slovenistike in da je dolžna premisliti o vsem, kar se o slovenskem jeziku, literaturi, kulturi piše zunaj nje. Tale kratki zapis tako stremiljivega cilja nima, saj nobeden avtorjev ni Ljubljančan niti snov Lenčkove knjige ni njuna intimna raziskovalna specialnost. Zato na tem mestu le dajeva vedeti, da knjiga obstaja; opozorila bova na drobnarije, ki so se nama kot precej neobremenjenima bralcema zdele zanimive, nenavadne in potencialno vredne polemike. K le-tej naj se pripuste kompetentnejši naslovi in imena. Pričujoči zapis hoče biti na strani tistih, katerih dolžnost je široko odpreti težka železna vrata države, ki jih nekdo, boječ se prepaha, tako vztrajno priprira. Z njegovo objavo se bo končno pomirila tudi vest enega od poročevalcev, ki je narokopito prepričan, da biti na privilegiranjem položaju v tujini, pa za (ljubi) narod nič koristnega narediti, ni lepo.

Knjige z enakim ali zelo podobnim naslovom do zdaj še nismo imeli. In čeprav: nove knjige ne pišejo le novih spoznanj o predmetu, ampak postanejo znamenite tudi zaradi novega (drugačnega) pristopa, ki ga zahteva drugačen sprejemnik. Lenček je pisal svoje delo z mislijo na ameriškega slavista, ki že poseduje znanje kakega sorodnega jezika (največkrat ruščine). Knjiga obravnava na kratko prazgodovino alpskih Slovanov v luči dialektoloških dejstev, obsega (v glavnem fonološki) razvoj slovenščine na podlagi narečnih in rokopisnih podatkov, pregleduje stanje (zopet večinoma fonološko) sedmih narečnih skupin v 20. stoletju, raziskuje probleme ustvarjanja in ustaljanja knjižne norme v zadnjih dveh stoletjih, največ prostora pa posveča sinhronemu opisu slovenskega knjižnega glasoslovja ter oblikoslovja. Glede na obsežnost in hkrati koncentriranost vsebine je knjiga informativna za vse sloveniste, ne samo za sloveniste začetnike (saj je bila napisana deloma na podlagi predavanj, ki jih je pisec imel leta 1974 na Kolumbijski univerzi), zraven pa je lahko uporaben priročnik za druge slaviste, ki jim bo obsežna in natančno po predmetih razdeljena bibliografija na več kot 30 straneh še zlasti v pomoč.

Knjiga želi biti kar se da kompleksna. Nima namena ostati pri zgolj enem aspektu, ampak gledišča spreminja, da bi bila slika pojavov popolnejša: avtorja zanima tako sinhronija kot diahronija; zanimajo ga tudi primarno nejezikovna dejstva: naseljevanje in državnost Slovencev, manjšine, številčnost. Nobena tema ni prav posebej nova, saj smo poskus v smer slovenističnega priročnika videli že v Informativnem zborniku SJLK (Ljubljana 1974), ki je bil z vključevanjem literature in kulture še precej širše zastavljen. Marsikaj bi se zdelo bolj sveže, če ne bi zaradi že omenjenih razmer slovenski bralec prej držal v rokah Toporišičeve druge izdaje Slovenske slovnice (Maribor 1984), kjer v dodatku beremo o stvareh, ki jih v okviru slovnice nismo bili navajeni brati (o zgodovini in dialektologiji slovenskega jezika ter o labilnih mestih v sistemu, ki so možno središče za nadaljnje spreminjanje jezika).

Kakor se zdi zgodovinarju rezimiranje preteklosti v kratka informativna poglavja problematično – saj rada zaidejo v žalostno tožbo nad preteklostjo brez plemstva in države ali na drugi strani v patetično pretiravanje in splošno samozavest (knjiga *Slovenian Heritage* Edwarda Gobtza je tudi zaradi tega doživela s strani matične domovine neprijeten odziv) –, tako so taka poglavja potrebna sprejemniku, ki mu zgodovina ni izključni predmet zanimanja, ampak le pomoč pri razumevanju drugih, z zgodovino povezanih poglavij. Potrebna so tujcem, potomcem izseljencev in tudi večinskemu Slovincu, ki v splošnem pusto osnovnošolsko in srednješolsko zgodovinsko modrost hitro pozabi.

Neslovenistom bo posebno zanimiva avtorjeva primerjava slovenščine z drugimi slovanskimi jeziki, in sicer v zaporedju: ruščina in srbohrvaščina kot knjižna jezika in zahodnoslovanska narečja (pradavne zveze »slovenščine« s »slovaščino«), kajkavščina ter čakavščina kot narečja. Pri tem posebno poudarja faze skupnega razvoja zadnjih dveh in slovenščine. Med glavnimi glasoslovnimi pojavi, ki združujejo ta narečja, navaja za najpomembnejša in splošnejša spremembo *dj > j ter skrčenje ženske edninske orodniške končnice pridevnika in samostalnika *-ojq > *q, in na širokem prostoru dalje v o. Pisec vidi v teh in podobnih skupnih potezah posledico ne toliko genetskega sorodstva (Stammbaumtheorie) kolikor širjenja jezikovnih inovacij (Wellentheorie) v jezikovnem kontinuumu. Pripadnost današnje kajkavščine k srbohrvaščini ne razume v čisto lingvističnem smislu (tako bi bila

bližja slovenščini), temveč kot dejstvo sociolingvističnega značaja, njunega skupnega zgodovinskega razvoja.

Avtor se je potrudil prikazati povezanost slovenskih in hrvaških dialektov ne glede na obstoječo republikansko mejo; ne moremo se ubraniti vtisa, da je pri matičnih piscih na tem področju še močno prisotno tabuiranje hrvaško-slovenske meje (glej Logar-Riglerjev Zemeljevid slovenskih narečij, 1983, ki pogumno zaznamuje razširjenost slovenskih govorov za slovensko zahodno in severno mejo, zakriva pa si oči pred problematiko južnih obmejnih narečij). Tudi sicer je poglavje o narečjih jasno in pregledno, ne najmanj po zaslugi številnih natančno izrisanih izoglosnih zemljevidov.

Zgodovinski razvoj slovenščine se deli v knjigi na tri faze, ki jih pisec obravnava vsako posebej: I) zgodnje obdobje prvih inovacij v alpski slovanščini (do leta 1000), prikazano večinoma s primeri iz Brižinskih spomenikov ter arhaičnih ostankov v sodobnih narečjih, II) srednje obdobje (do leta 1500) s širjenjem narečnih razlik in rastočo drobitvijo prejšnje enotnosti in III) novejšje obdobje (od leta 1500 naprej) z nadaljnjim razvojem samostojnih narečnih posebnosti, kakor jih poznamo iz današnje dialektologije. Upravičeno se ponovno poudarja, da skozi zadnji dve razvojni etapi teče kakor rdeča nit osrednja težnja v samoglasniškem sistemu, in sicer k združenju samoglasniške dolžine, kakovosti in tonemskosti z naglasom, kar sčasoma pripelje do ostre opozicije naglašanih in nenaglašanih zlogov. Končni izid tega razvoja v novejšem obdobju je redukcija oz. popolno izginjanje nenaglašanih (zmeraj kratkih) vokalov. Avtor domneva, da je v narečjih, v katerih se je izvršil ta proces, naglas prevladal nad kvantiteto in celo tonemskostjo, kar pomeni, da so se tonemske in dolžinske opozicije ohranile le v naglašanih zlogih (prim. tonemskost osrednjih narečij ob istočasni redukciji kratkih zlogov).

Lenček ni bled pisec. Marsikdaj očitno polemizira s tezami, ki so nam znane z ljubljanskih predavanj. Prva taka stvar je trditev, da je slovensko pisno tradicijo ustvaril šele protestantizem in da so pisni spomeniki od Brižinskih spomenikov naprej le slučajnostnega značaja, čemur bi se morala najprej upreti Ivan Grafenauer oz. Breda Pogorelec, ki pisni tradiciji v slovenščini sledita tja nazaj v 9. stoletje. Ob naslednjih dveh spornih točkah Lenček ni ravno najbolj trden. Začetno oporekanje namreč kasneje omeji in omili do takšne mere, da mu izhodiščna poanta močno otopi. Tako je z njegovim povzemanjem starejšega mnenja (v zadnjem poglavju knjige), da je bila Trubarju pri formiranju pisne norme osnova narečje njegove vasi Rašice in ne nekakšen ljubljanski kulturni naddialekt, kakor je našel Jakob Rigler.

Enako se mu zgodi pri določanju razmerja med knjižnim standardom in »govorjenim standardnim jezikom« (splošnim pogovornim jezikom). Obstaja slednjega namreč ne priznava. Večkrat opozarja na omejeno uporabnost gojene izreke, kar se zdi ena glavnih težav tujcem, ki se želijo naučiti slovenščine. Iz te perspektive je le logično pritrčiti Toporišiču kot tvorcu splošne pogovorne norme in njegovi želji, da se na ta način začne premoščati prepad med pisno normo in govorno navado. Opisno poglavje o strukturi »sodobne knjižne slovenščine« (contemporary standard Slovene) je v zelo zgoščeni obliki podobno temu, kar je Toporišič podal v Slovenski slovnici. Očitna je le odsotnost poglavij o skladnji in besedotvorju. Zaradi svoje kratkosti je posebno primerno kot teoretična pomoč študentom primerjalne slovnice, rabi pa lahko tudi kot praktičen priročnik za učence in neslovenske učitelje slovenščine. V angleščini imamo od podobnih obravnav le še de Brayev o manj obsežno obravnavo slovenske slovnice v novi izdaji knjige *A Guide to the South Slavic Languages*, Slavica, 1980. Lenček izpolnjuje de Brayev o snov, navaja pa veliko več teoretičnih pojasnil, ki temeljijo v glavnem na novejših razpravah slovenskih jezikoslovcev. Tako razlaga Lenček naravo slovenskih tonemov kot višinsko nasprotje akutiranega (oz. cirkumflekiranega) in naslednjega vokala, spregleda pa Toporišičeve ugotovitve o enozložnicah. Še nekaj drobnarij je bralcema vzbudilo pozornost: Lenček ne pozna fonema /dž/, glas mu je le pozicijska varianta fonema /č/, podobno kot je /dz/ pozicijska varianta fonema /c/. Zanimivo je še, da pri glagolu upošteva posebno obliko za žensko dvojino greve.

V zadnjem (šestem) poglavju se dotika nastanka slovenskega knjižnega jezika na bazi osrednjih narečij, vloge Trubarja, Krelja in drugih pri njegovem ustvarjanju, kasnejših poskusov Kopitarja in Čopa ob njegovem ustaljanju in teoretični utemeljitvi, in še novejšega, močnega vpliva slovenskega časnikaštva pri oblikovanju knjižne norme, kakor jo poznamo danes. Omenja težnje k poenostavljanju jezika od konca II. vojne naprej, ki so nastale zaradi naglega sodelovanja govorcev neosrednjih narečij in manj izobraženih družbenih plasti v javnosti in sredstvih komunikacije ter zaradi oblikovanja nove, širše osnove knjižnega jezika, ki gradi ne samo na jeziku »visoke kulture«, ampak upo-

števa tudi administrativne, birokratske prvine in se razvija deloma pod njihovim vplivom. Navsezadnje opozarja na številne nove tujke v slovarju, pojav, ki si ga na začetku stoletja ni bilo mogoče zamisliti. Meni, da je k temu stanju labilnosti prispeval pristop normativnih jezikoslovcev v zadnjih desetletjih, ki so nihali od ene norme k drugi – pri tem kaže posebno na različne izdaje Slovenskega pravopisa, ki so izšle pred vojno in po njej. Pisec konča z optimistično željo, da bi jezikoslovci v nadaljnjem znali sprejemati naravne jezikovne spremembe in jih uvrščati v slovnični sistem kot dejstva, brez pretirano negativnih ali spodbudnih ocen z normativnega stališča.

Veseliti se je vsake knjige o slovenskih stvareh. Če je drugačna, sporna, vredna polemike – nič narobe. Da se je le zamolči ne.

Michael Biggins in Miran Hladnik
Kanzaška univerza v Lawrencu, ZDA

Zapiski

O delu sekcije za Cankarjevo priznanje v šolskem letu 1984/85

V šolskem letu 1984/85 sta Slavistično društvo Slovenije in Zavod SR Slovenije za šolstvo že desetič organizirala tekmovanje v znanju materinščine za Cankarjevo priznanje (prej Cankarjeva nagrada).

Namen tekmovanja je širjenje bralne kulture med učenci osnovnih in srednjih šol pa tudi študijsko spoznavanje jezika in književnosti, zato se stopnjuje od šolskih in področnih do republiškega tekmovanja. Šolska tekmovanja so bila v začetku marca, področna po vsej Sloveniji in v Trstu 23. marca, republiško 20. aprila 1985 v Ljubljani. Področna tekmovanja so organizirala pokrajinska SD, republiško SDS in predvsem SD Ljubljana.

Člani sekcije za Cankarjevo priznanje Lučka Križaj, Vojko Pahor, Soča Švigelj, Zlata Pavlič, Peter Kolšek in Mojca Terseglav so pripravili gradivo za tekmovanje o humoristični prozi Frana Milčinskega (I. stopnja, učenci 7. in 8. razreda osnovne šole), pripovedništvu Bena Zupančiča (romana Sedmina in Grmada, II. stopnja, učenci 1. in 2. razreda srednje šole) in o pripovedništvu Vladimira Kavčiča (romana Pustota in Zapisnik, III. stopnja, učenci 3. in 4. razreda srednje šole).

Sekcija je upoštevala izkušnje s prejšnjih tekmovanj in vpeljala nekaj novosti, npr. interpretacijo izbranega odlomka, branje dodatnega besedila za republiško tekmovanje na II. in III. stopnji. Informacije o pripravah na tekmovanje sta objav-

ljala Pionirski list in Mladina. Tu so izšli tudi študijski članki, ki jih je za I. stopnjo prispeval Vojko Pahor, za II. in III. pa so jih napisali Tomaž Savjovic, Erika Kržišnik-Kolšek in Peter Kolšek (Kolškov članek po krivdi uredništva Mladine ni bil objavljen).

Republiško tekmovanje je bilo v sejnih dvoranah Cankarjevega doma 20. aprila 1985 od 9. do 13. ure. Udeležilo se ga je 112 učencev (I. stopnja – 52, II. stopnja – 30, III. stopnja – 30). Ocenjevalne komisije (učitelji slovenskega jezika, ki sta jih predlagala Zavod za šolstvo in Slavistično društvo Ljubljana) so skrbno pregledale testne in pisne naloge. Seznam najboljših tekmovalcev smo objavili v biltenu, ki je bil v skromnem številu izvodov pripravljen do slovesne razglasitve izidov tekmovanja v Viteški dvorani Križank. Zaključna slovesnost je obsegala krajši kulturni program: pripravili so ga igralec Branko Miklavc in učenci Srednje šole za oblikovanje in fotografijo v Ljubljani. Tekmovalce in mentorje sta pozdravila predsednik SDS dr. Aleksander Skaza in pisatelj Vladimir Kavčič. Udeleženci tekmovanja so dobili priznanja, najboljši pa knjižna darila (knjige sta odstopili Državna založba Slovenije in Cankarjeva založba).

O tekmovanju so poročali Delo, Ljubljanski dnevnik, Mladina, Pionirski list, vrhniško občinsko glasilo Naš časopis in Radio Ljubljana (Val 202).

Sekciji za Cankarjevo priznanje se izteka mandatno obdobje. Poročilo končujemo z nekaj predlogi: